

Onderzoekstips WOII Roermond 3000 tewerkgestelden & de evacuatie

Gemeentearchief Roermond, 2025

Veel WOII-gerelateerde onderzoeksvragen aan het Gemeentearchief Roermond betreffen de 3000 mannen die afgevoerd en tewerkgesteld werden in Duitsland en de overige burgerbevolking die later geëvacueerd werd naar de noordelijke provincies. Uit die periode is echter weinig archiefmateriaal. Er werd weinig op schrift gesteld en veel documenten werden vernietigd door de Duitse troepen in hun terugtrekking voor de geallieerden. Desondanks vindt u hier enkele tips om toch onderzoek te doen naar deze twee gebeurtenissen of specifieke personen die dit mee hebben gemaakt:

Algemene verwijzingen

Er is in verschillende vormen geschreven over deze gebeurtenissen, onder andere in:

- Eric Munnicks, Van kazemat tot kelderleven. Roermond 1940-1945 (Roermond 2007)
- Verschillende artikelen in de Spiegel van Roermond, historisch jaarboek, zie het [overzicht](#).
- Twee verhalenserien op de website van het gemeentearchief:
 - o [Roermond frontstad](#)
 - o [80 jaar Bevrijding](#)

Ook kunnen er enkele archieven en collecties van archiefinstellingen onder de aandacht gebracht worden:

- Gemeentearchief Roermond
 - o Overzicht van [alle bronnen](#) die op de oorlog van toepassing zijn, met meer gedetailleerde zoekmogelijkheden
 - o De collectie [Oorlogsdocumentatie](#), met veel dagboeken en particuliere stukken
- Historisch Centrum Limburg in Maastricht
 - o [Archief van het Militair Gezag Limburg](#), de instantie die de provincie bestuurde direct na de Bevrijding:
- Het [NIOD](#), Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, in Amsterdam, dat veel oorlogsarchieven en ook dagboeken bewaart.
- Het Nationaal Archief te Den Haag heeft een [onderzoekspagina over tewerkgestelden](#). Daarin wordt onder andere verwezen naar het archief van het Nederlandse Rode Kruis. De informatie uit het NRK archief komt (gedeeltelijk) overeen met de informatie bij de Arolsen Archives (zie verderop).

3000 tewerkgestelden

Tegen december 1945 was Roermond al enkele malen frontstad. Ook waren er al meerdere oproepen geweest voor de mannelijke bevolking om zich te melden, waarna ze voor arbeid naar Duitsland afgevoerd zouden worden. De Duitse leiding was namelijk bang dat de achtergebleven mannen een rol in het verzet en bij de geallieerde aanval op de stad zouden kunnen spelen.

De oproepen werden genegeerd en velen doken onder. Op 26 en 27 december werden enkele verraden onderduikers standrechtelijk geëxecuteerd, die daarmee ook als voorbeeld moesten dienen voor de nog altijd ondergedoken mannen. De mannen die na 30 december nog werden aangetroffen zouden zonder pardon worden neergeschoten. Het gevolg was dat circa 2700 mannen zich 'vrijwillig'

meldden en weggevoerd werden naar Duitsland om daar te gaan werken. De zogenoemde slaventocht naar Wuppertal.

Het aantal mannen is niet precies bekend. Omdat het tegen de 3000 was, is dit ronde getal vaak aangehaald bij de omschrijving.

Bronnen

Er is van het melden van de mannen geen bron of registratie bekend. Als de mannen bij het verzamelen in Roermond (bij de Heilig Hart van Jezuskerk in het Veld) of bij aankomst geregistreerd werden als zodanig, dan is daar geen bekende bron van overgebleven. Daarom weten we geen exact aantal of de namen. Van sommigen is bekend dat ze in Wuppertal wel geregistreerd werden en een 'Vorläufiger Fremdenpass' ontvingen. Als hier een centrale registratie van was, dan is die niet overgeleverd.¹

Voor mensen die in Duitsland tewerkgesteld werden kan men wel bij de [Arolsen Archives](#) zoeken. Daar zijn door de geallieerden na de oorlog alle archieven verzameld die ze aantroffen bij onder andere de werkkampen. Omdat het archief opgebouwd is op basis van individuele persoonsdossiers kan men dus alleen naar specifieke personen zoeken, niet naar algemene gegevens over deze gebeurtenis.

Verdere informatie kan alleen uit persoonlijke stukken gehaald worden, die hopelijk nog in de familie aanwezig zijn, of in de WOII collecties bij verschillende instellingen (zie algemene verwijzingen).

Evacuaties

In januari 1945 kwam het bevel, na eerder uitstel, dat Roermond moest evacueren. Dit gold voor het hele Limburgse gebied oostelijk van de Maas, van Roosteren tot Gennep. De mensen moesten (te voet) naar het station te Brüggem door de kou en sneeuw en namen vele persoonlijke spullen mee op geïmproviseerde karren en sledes. De reis zou per trein verder gaan naar Groningen, Friesland en Drenthe waar ze bij burgers ondergebracht werden. Na de Bevrijding werden de gezinnen weer teruggehaald.

Bronnen

Ook hiervan is geen centrale registratie overgebleven, van vertrek noch terugkomst. Toch zijn enkele algemene en specifieke, individuele bronnen en literatuur te raadplegen:

Literatuur

- Eddy van der Noord, *30.000 evacués. Limburg en Friesland verbonden door de oorlog* (Grou 2011). Bevat enkele interviews en verhalen met en van evacueés.
- Janssens, R.J.A., 'Dwangevacuatie in Roermond en Maasniel 1944-1945. Een persoonlijke impressie van de laatste oorlogsmaanden', in: *De Maasgouw* 133 (2014) 140-144.
- Eric Munnicks, 'Een tragedie tijdens de evacuatie. De beschieting van een evacuatietrein bij Wesel am Rhein', in: *Spiegel van Roermond* 28 (Roermond 2020) 11-33.

Archiefbronnen

- Op 1 mei 1945 werd een [Evacuatie-lijst](#) voor Roermond en omgeving gepubliceerd met de bekende gegevens van Midden-Limburgse evacuees en hun evacuatieadres op dat moment. De lijst is incompleet, dus het kan zijn dat niet iedereen die u zoekt erop staat.
- In het archief van het gemeentebestuur Roermond zijn dossiers te vinden over de algemene organisatie van de evacuatie, die deels informatie bevatten over specifieke personen:

¹ Bericht van Stadtarchiv Wuppertal, februari 2025.

- Archiefcode 1006 Gemeentebestuur van Roermond (Nieuw Archief), 1934-1959
 - Inventarisnummer 1301 Stukken betreffende opslag en distributie van goederen die door oorlogshandelingen en evacuatie op drift zijn geraakt
- Voornamelijk circulaires, richtlijnen en voorschriften
 - Inventarisnummer 1559 Organisatie evacuatie burgerbevolking
- Algemene informatie, met af en toe namenlijsten in verband met
 - Inventarisnummer 1859 Stukken betreffende de re-evacuatie van inwoners van Roermond, na de bevrijding, algemeen gedeelte
 - Inventarisnummer 1860 Stukken betreffende de re-evacuatie van inwoners van Roermond, na de bevrijding, algemeen gedeelte
- Meer individuele informatie met brieven, lijsten uit de noordelijke gemeenten, declaraties en afhandelingen en meer. Niet gesorteerd.
 - Inventarisnummer 1861 Stukken betreffende de re-evacuatie van individuele inwoners na de bevrijding
 - Inventarisnummer 1862 Stukken betreffende de re-evacuatie van individuele inwoners na de bevrijding
 - Inventarisnummer 1863 Stukken betreffende de re-evacuatie van individuele inwoners na de bevrijding
- Er schijnt een zogenoemd 'Gewestelijk evacuatiebureau "De Drie Noordelijke Provinciën"' te zijn geweest die vluchteling-verklaringen uitgaf aan de evacueés. Hiervan is echter geen archief teruggevonden.
- Mogelijk interessante stukken:
 - NIOD, Archiefcode 249-0222B Dossier - Evacuatie - burgerbevolking
 - Inventarisnummer a26 Brief van F. van Westen te Wapenveld aan het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie met als bijlagen een tweetal overzichten, samengesteld door ds. D.A.C. Bout, tijdens de oorlog verbonden aan het Bureau Afvoer Burgerbevolking te Zwolle. De overzichten bevatten gegevens, zoals aankomsttijden en dergelijke betreffende evacuatietreinen uit Limburg en het Land van Maas en Waal naar de drie noordelijke provincies. (Bout organiseerde in de winter van 1944-1945 de voedselvoorziening voor deze treinen op het perron te Zwolle), zonder datum.